

יונתן יובל - "שפות של צדק: מה המשפט עושה כשהוא מדבר וכשהוא שותק"

יונתן יובל - "שפות של צדק: מה המשפט עושה כשהוא מדבר וכשהוא שותק", ההוצאה לאור של אוניברסיטת תל-אביב, תשפ"א-2020 478 עמ'

רבים ממלומדי וחוקרי המשפטים כיום, בישראל ובעולם, עוסקים במה שקרוי 'מחקר בין-תחומי'. הרעיון המרכזי הוא שתובנות מתחום אחד מלמדות אותנו תובנות על התחום האחר. תובנות שלא היה לנו כל סיכוי לדעת אותן אם היינו חוקרים בתחום אחד לבדו.

בניגוד לעבר, תחום התמחותם איננו משפט בלבד ולעיתים המשפט הוא אפילו משני. אלו כוללים תחומים כגון משפט וכלכלה, ספרות ומשפט, פסיכולוגיה ומשפט, קרימינולוגיה ומשפט, וכו'. בכולם אנו מנסים ללמוד רעיונות חדשים בתחום המשפטים, שלא ניתן להגיע אליהם בעיסוק במשפט לבדו.

ספרו של יונתן יובל, הוא דוגמא טובה לכיוונים אלו. מחקריו מנסים לבדוק את הקשר בין המשפט לתיאוריות לשון שונות, וכאלה ישנן לא מעטות. הלשון משפיעה על המשפט, ומאידך המשפט משפיע על הלשון. מהם הקשרים שביניהם? וכיצד מחקרים בתחום אחד מהם יוכלו ללמדנו על השני? אין חולק על כך כי הכלי העיקרי של המשפטן קשור לשפה. משפטים אינם בונים ערים,

אינם נוטעים כרמים, ואינם מפסלים באבן. הם בעיקר יוצרים טקסטים, מפרשנים אותם, מתווכחים איתם, ומתעסקים בהם בשלל דרכים. כמובן, גם טענה זו היא בסימן שאלה. האם כשצמד אנשים כורתים חוזה, הם יצרו משהו 'מוחשי'? (חוזה בע"פ כידוע דינו כחוזה בכתב ברוב המקרים). האם טקס הקידושין (שעיקרו מלים) יצר מערכת מחייבת? יצר 'משהו' שלא היה קיים קודם לכן?

הספר כולל בתוכו עשרה פרקים שאינם קשורים זה לזה (אם כי חלקם מתכתבים פה ושם). מנעד הנושאים רב ומגוון. הוא עוסק בנרטיב הסיפורי ומראה כיצד שופטים שנחשפו לאותן עובדות בדיוק כותבים את 'הסיפור' בצורה שונה לחלוטין (שתתאים כמובן למסקנותיהם ורצונם). בפרק אחר הוא מראה כיצד הטקסט המשפטי איננו חד משמעי ו-'סגור', אלא תמיד פתוח לקריאה מחודשת והקשרית. זאת הוא עושה בין השאר תוך כדי הסתמכות על הסיפור התלמודי הידוע על 'תנורו של עכנאי'. בפרק אחר הוא עוסק בגבולות מתיחת 'הלשון'. האם חוזה ביטוח נגד תאונות גופניות הנגרמות ע"י אלימות חיצונית הנראית לעין, כולל גם 'אלימות מילולית'? מקרה בו ויכוח מילולי קשה גרם להתקף לב?

בפרק אחר הוא עוסק במטפורות והשלכותיהן על עולם המשפט. בדיני סייבר למשל ישנן לא מעט מטפורות שיש חולק על התאמתן. האם 'פריצה' למחשב דומה בכלל לפריצה לבית מגורים? האם 'אתר אינטרנט' אכן זהה למקום? האם ניתן לומר 'מחשבי הוא מבצרי'? כפי שמקובל לדבר על בית ממש? חוקרים לא מעטים טענו וטוענים שמטפורות שגויות לטכנולוגיות חדישות גורמות יותר נזק מאשר תועלת (ויכוח תוסס שעדיין מתנהל בימינו אנו, תחילת שנת 2022). האם יש צדק בטענותיהם?

כבחירה, המחבר איננו עוסק בהגדרות פורמליות ומבקש כי הקוראים/ות יבינו את המונחים תוך כדי תנועה. זאת מתוך אידיאולוגיה כי תחילת דיון בהגדרות רק מגבילה ומפריעה לשיח. כתנא דמסייע

מנעד הנושאים רב ומגוון. הוא
עוסק בנרטיב הסיפורי ומראה
כיצד שופטים שנחשפו לאותן עובדות
בדיוק כותבים את 'הסיפור' בצורה
שונה לחלוטין (שתתאים כמובן
למסקנותיהם ורצונם).

הוא מביא את דברי הרב קוק האומר כי 'ההגדרה היא אליליות רוחנית' (אם כי אצל הרב קוק הכוונה היא שהגדרת 'אלוהים' איננה רצויה ולא סתם הגדרה). כך למשל אין הגדרה ל-'מטפורה' וזו נלמדת מעצם הדין בה. יובל מסכים שגישתו זו איננה פשוטה, אך לטענתו איננו מתיימר לפתור את השאלות שהוא עוסק בהן, אלא בעיקר להציג מתוך מטרה לעורר את השיח והדין בהן.

למרות שהמחבר ביקש להנגיש את הספר לכל דכפין, אין ספק שיקשה מאוד על מי שאינו בקי בתחום להנות ממנו. הספר מניח שהקוראים מכירים את חומסקי ורעיונותיו על דקדוק גנרטיבי מולד, מודעים לדבורקין ודעותיו על משפט פוזיטיביסטי, מבינים את ההבדלים בין סטרוקטורליזם לדה-קונסטרוקטיביזם, ובקיאים היטב בשלל מונחים לועזים מורכבים (בנוסף למונחים 'ישראלים' כגון 'הפונד', 'גוטה', 'הפוך!'). נדגיש כי מדובר במונחים פילוסופיים ובלשניים שרובם אינם ידועים למישאין עיסוקם בפילוסופיה. פה ושם ישנם הסברים אבל אלו אינם יכולים להוות תחליף למי שאינו מכיר את הנושא קודם לכן. גם מילון המונחים שבסוף הספר אינו מספק, ולעתים אפילו מקשה.

לכך יש להוסיף את הכתיבה הלא פשוטה. יש בספר יותר מדי משפטים ארוכים מדי (של חמישים ושישים מילים!). ליתר דיוק, אלו למעשה פסקאות שמשום מה נכתבו כמשפטים. אורכן מקשה מאוד על ההבנה. במיוחד כאשר חלקן מביעות רעיונות מסובכים ומעורפלים. עריכה לשונית תקיפה הייתה עוזרת.

המחבר, יונתן יובל הוא פרופסור למשפטים באוניברסיטת חיפה. במקביל הוא סופר פורה שפרסם ספורים קצרים, ספרי שירה ופרוזה. עיסוקו בלשון הוא לכן רב מימדי. לא רק חוקר ומרצה, אלא גם כמשתמש וכותב. עובדה זו ניכרת בסגנונו שרחוק מאוד מהסגנון האקדמי המקובל.

מומלץ לכל מי שמתעניין בקשר בין משפט ולשון, ובעיקר בהשפעה הלא מודעת של השימוש בלשון על המשפט. אך נדגיש שוב כי הספר אינו מומלץ כספר ראשוני בתחום.

למרות שהמחבר ביקש להנגיש את הספר לכל דכפין, אין ספק שיקשה מאוד למי שאינו בקי בתחום להנות ממנו.